
Mededelingenblad van het Sint Jozefkoor

Jaargang 14, nummer 3

september 2004

redactie:

Maartje Kater

Silvère van Lieshout

Weer een nieuw begin.

Op de eerste plaats wil ik beginnen met mijn waardering uit te spreken voor het feit dat tijdens de vakantieperiode gewoon iedere zondag de Hoogmis op de door ons vertrouwde wijze – met Gregoriaanse zang – doorgang heeft kunnen vinden. Ik heb van enkele parochianen in het bijzonder daarover lovende woorden gehoord. Hartelijk dank aan al diegenen die daar zorg voor hebben gedragen.

Ieder jaar als ik in Zeeland op vakantie ga, zorg ik ervoor dat ik via het Eindhovens Dagblad op de hoogte blijf van het nieuws en dan speciaal de gebeurtenissen in onze regio. Zo las ik dus, naar ik aanneem net als jullie, het bericht dat Ard onze parochie gaat verlaten. Hoewel het mij niet geheel verraste – in het regelmatig contact wat ik als voorzitter van het koor met de pastoor heb, hoor je wel eens wat tussen de zinnen door – overviel het moment me toch wel.

Nog vaak tijdens de mij resterende vakantieweken schoot de berichtgeving door mijn hoofd. Wij zullen hem missen - als koor lag hij ons wel, vormden we samen een twee-eenheid - maar tegelijkertijd besef ik dat we niet bij de pakken neer moeten gaan zitten.

“Pastoors komen en gaan, maar het Sint Jozefkoor is altijd blijven bestaan”, heb ik wel eens tegen Ard gezegd. En ik hoop dat het in dit geval weer zo zal zijn. Binnen de parochie zijn wij steeds een stabiele factor geweest en dat zal, naar ik hoop, ook nu weer blijken!

Op zaterdag 4 september j.l. hebben wij medewerking verleend aan een voor ons vreemd lijkend verzoek. "Kunnen jullie als koor b.g.v. een 75^e verjaardag een Gregoriaans uurtje verzorgen?" (Dit in het kader van een culturele dag) Ik moet eerlijk toegeven dat Jos en ik even bedenktijd hebben gevraagd en dit uitvoerig binnen het bestuur besproken is, alvorens toe te zeggen. Wij zijn immers een koor dat het Gregoriaans eigenlijk alleen maar ten uitvoer brengt tijdens een eucharistieviering.

Achteraf kunnen wij concluderen dat het een genot was om te doen. We hebben een prestatie geleverd waar je U tegen kunt zeggen!

De toehoorders waren zeer onder de indruk van de lezing van Jos en onze zang. Dit werd ons door velen verteld in het samenzijn daarna. Toen we naar de auto's liepen om weer huiswaarts te gaan zei André: "Het was net als vroeger. Ook toen gingen wij als Sint Jozefzangertjes overal demonstraties geven om het Gregoriaans onder de aandacht te brengen."

Dus zo gek was onze medewerking nog niet, realiseerde ik me toen.

Voor zaterdag 30 oktober a.s. is er een studiedag gepland voor het gehele koor. Jullie hebben als het goed is daar al eerder iets van vernomen. Deze dag staat in het teken van stemvorming en oude polyfonie en wordt geleid door de heer Vrijdag, die gespecialiseerd is in de oude meesters. Voor de organisatie is het fijn te weten wie aan deze studiedag deelnemen. Hoewel ik hoop dat iedereen meedoet, kan ik me voorstellen dat wellicht enkelen verhinderd zijn. Een vriendelijk verzoek om dit tijdig kenbaar te maken aan Jos of Leontain.

Tot slot wil ik nog even terugkomen op het afscheid van Ard. Zoals bekend zal onze pastoor op zondag 12 september tijdens een H. Mis in de St. Lambertuskerk met aansluitend een receptie officieel afscheid nemen van de parochie. Uiteraard zijn ook wij daarbij aanwezig, maar ik ben als voorzitter van het Sint Jozefkoor echter van mening dat ons afscheid pas echt plaats vindt in het weekend van 25/26 september. Daarom wil ik iedereen vragen om op die zaterdagavond aanwezig te zijn in het TDI (na de repetitie) om op "Sint Jozefkoorse wijze" afscheid te kunnen nemen van ons aller Ard.

Ik moet dit overigens nog wel met hem bespreken, wat ik zal doen tijdens ons regulier gesprek op vrijdag 17 september, maar ik hoop en ga ervan uit dat dit wel goed komt.

Theo Bastiaans, voorzitter.

Scheiden doet lijden

Dierbare koorleden,

Zoals jullie begrijpen zijn de woorden boven dit stukje voor mij nu op dit moment harde werkelijkheid. Door mijn benoeming te Veghel (die langzaam-aan en in étappes ontstond, toen opeens in volle vaart kwam en iedereen verraste) voel ik al weken wat het is afscheid nemen, en dat na een periode van elf jaar. Je hebt dan heel wat meegemaakt, lief en leed met mensen gedeeld, en veel belangrijke momenten in het leven van parochianen meegemaakt. Dat maakt het allemaal niet gemakkelijk. Er zijn veel mensen die verwoorden dat mijn leven op hun leven een positieve uitwerking heeft gehad. Dat stemt natuurlijk dankbaar, maar het ontroert ook.

Als ik terugdenk aan 11 jaar samenwerking met het St.-Jozefkoor, dan merk ik dat ik eigenlijk alleen maar kan glimlachen. Soms hoor ik van collega's dat het met de koren altijd wat is. Dan is er trubbel en zijn er toestanden. Natuurlijk, ook jullie hebben zorgen gekend en trubbels. Maar altijd werd dat zelfstandig, intern opgelost en echt zeldzaam kon ik daarbij iets betekenen. Eigenlijk kan ik het zo sterk zeggen: ik heb van jullie alleen plezier gehad. De mooie verzorgde gezangen in de kerk, de goede liturgische houding, het op niveau houden van het doel waar je voor staat. Daarnaast waren er voor mij met jullie veel momenten van ontspanning en plezier. Ik denk aan de Cecilia feesten, het biertje na de repetitie, de studiereizen en ook vele persoonlijke contacten. Die zijn voor mij onvergetelijk.

Ik wil jullie danken voor alle steun en inzet. Van harte hoop ik dat dit zo zal blijven. Ik hoop dat jullie allemaal veel plezier aan het zingen in de St.-Jozefkerk zult blijven beleven, en dat je ook de nieuwe pastoor tot steun zult zijn. Ik hoop dat jullie met de nieuwe pastoor ook een goede toekomst tegemoet zullen gaan.

Heel veel dank, en tot ziens!

Pastoor Ard Smulders

Rooster

Za. 11 sept. Rep. gregoriaans

Zo. 12 sept. **Let op!**

Geen H. Mis in de St. Jozefkerk

Om 11.00 uur H. Mis in de St. Lambertuskerk

Officieel afscheid van Pastoor Smulders.

Na afloop afscheidsreceptie

De Cantorije zingt de vaste gezangen

(Spatzenmesse van Mozart)

St. Jozefkoor zingt de wisselende gezangen:

Introïtus Statuit 445

Alleluia Inveni David 446

Offertorium Inveni David 447

Communio Dico Autem 470

Za. 18 sept. Rep. meerstemmig

Zo. 19 sept. 25^e zondag door het jaar

Alleluia Confitemini

Vaste gezangen van de XIe mis

Credo III

Za. 25 sept. Rep. meerstemmig

Zo. 26 sept. 26^e zondag door het jaar

Graduale oculi

Vaste gezangen als 19 sept.

Za. 2 okt. Rep. gregoriaans

Zo. 3 okt. 27^e zondag door het jaar

Graduale Domine

Vaste gezangen van de IXe mis

+ Credo I

+ Salve Regina

Za. 9 okt. Rep. meerstemmig

Zo. 10 okt. 28^e zondag door het jaar

Alleluia Qui timent

Vaste gezangen als 3 okt.

Gregoriaans (Vervolg)

Methode van Solesmes

Dom Gajard vat de ritme theorie van wat is gaan heten de “Methode van Solesmes” kort samen in twee stellingen:

- ritme en intensiteit zijn geheel onafhankelijk van elkaar;
- de ritmische ictus is geheel onafhankelijk van het Latijnse accent.

Eerder zagen wij dat de School van Solesmes melodisch gezien uitgaat van een twee- en driedelige groepenindeling. Daarnaast constateert de School dat alle Latijnse woorden op grond van hun accentuering tot twee typen te herleiden zijn:

- het spondeïsche type (tweedeling), met het accent op de vóórlaatste lettergreep zoals: Déus, (de Semiliogie noemt dit een prooxytonaal accent),
- het dactylische type (driedeling), met het accent op de tweede lettergreep van achteren zoals: Dóminus (de Semilologie noemt dit een proparoxytonaal accent).

Woorden met meer dan drie lettergrepen worden van nature in deze typen opgesplitst met behoud van één hoofdaccent: sanctificátus. De sanc..... krijgt een licht accent mee. Het hoofdaccent is cá..... Bij éénlettergrepi-ge woorden bepaalt de plaats van het woord in de melodie of het zijn accent en dus zijn spanning behoudt of verliest.

In een syllabisch gezang bepaalt het woordritme in sterke mate het muzi-cale ritmebeeld, zoals eerder beschreven. Het woordaccent heeft daarin altijd een arsiskarakter.

Confrontatie van theorieën:

Semiologie versus “De School van Solesmes” op hoofdzaken:

- het gebruik van virga (staartnoot) en punctum (puntnoot) heeft én melo-dische én ritmische betekenis. De School van Solesmes kent alleen een

melodische betekenis toe,

- het horizontale episema verbreedt de hele neum of alleen de flexus (lage noot) van de clivis of de acutus (hoge noot) van de pes; maar nooit de éérste noot alleen. De School van Solesmes verbreedt alleen de noot met het episema.
- de handschriften kennen een grotere ritmische waarde toe aan het tonisch (woord) accent (oxytonaal karakter) dan waar de School van Solesmes in zijn kwadraatnotatie van uitgaat.
- een groepscheiding binnen dezelfde neum, de zogeheten “neumatische coupure”, wordt in de handschriften dikwijls aangegeven op andere plaatsen dan de uitkomst van de gevolgde methode van twee- en driedelige groepsindeling die de School van Solesmes toepast.

Om een en ander te verduidelijken zullen we een willekeurig voorbeeld uit het *Graduale Triplex* bekijken dat buiten de kwadraatnotatie van Solesmes ook twee handschriftnotaties, voor zover voorhanden, weergeeft: Laon (L) in het zwart boven de balk en in het rood onder de balk één uit de handschriftenfamilie van Sankt Gallen (aangeduid met één van de letters: B, C, E, G, H en SG wat staat voor respectievelijk: Bamberg, Cantatorium van Sankt Gallen, Einsiedeln, Gallen, Hartker en Sankt Gallen).

Dit willekeurige voorbeeld is het *graduale Tollite Portas* dat hierna staat afgebeeld.

Met de tekens L12 en C28 in het kader rechtsboven geeft men aan dat de handschriftnotatie afkomstig is uit het manuscript van Laon paginanummer 12, respectievelijk het manuscript 359 Cantatorium van Sankt Gallen paginanummer 28.

De tekst van het *graduale* is afkomstig van psalm 23 de versen 7, 3 en 4 en luidt:

Heft op uw poorten, **gij** vorsten (*Tollite portas principes vestras*)

En verheft u, eeuwige poorten (et *elevamini portae aeternales*)

En binnen zal gaan de Koning der eeuwige glorie (et *introibit Rex gloriae*).

Wie mag de berg des Heren beklimmen? (Quis ascendet in montem Domini?);

Of wie mag staan op zijn heilige plaats? (aut quis stabit in loco sancto eius?).

Hij, wiens handen vlekkeloos zijn (Innocens manibus)

En zuiver van hart (et mundo corde).

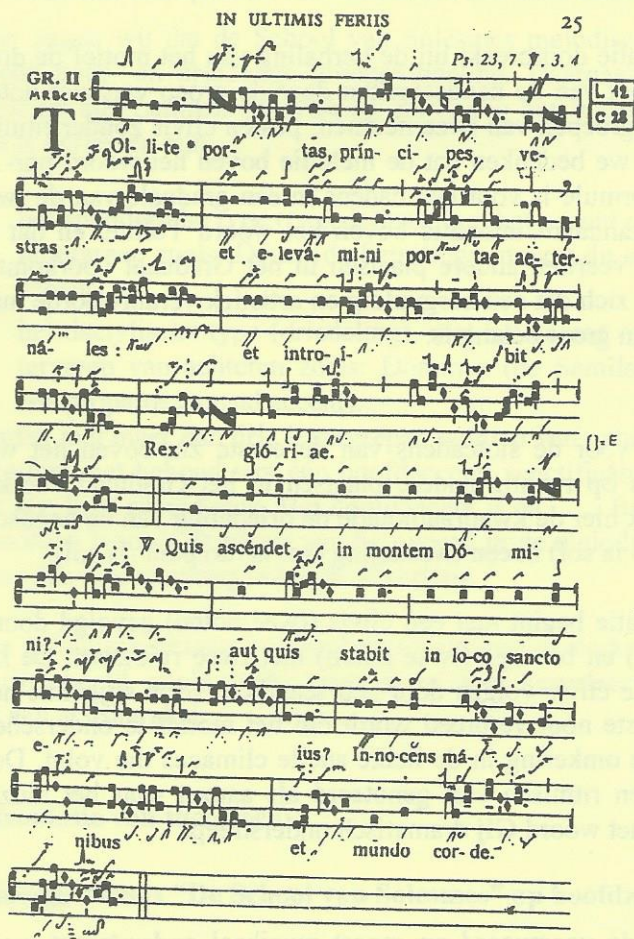
IN ULTIMIS FERIIS 25

Ps. 23, 7. 7. 3. 4

GR. II
MADCKS

T Ol-li-te por-tas, prin-ci-pes, ve-
stras et e-leva-mi-ni por-tas ae-ter-
nales: et intro-i-bit
Rex gló-ri-ae. (E)

Quis ascendet in montem Do-mi-
ni? aut quis stabit in lo-co sancto
eius? In-no-cens má-
nibus et mundo cor-de.

Analyse Graduale Tollite Portas:

Portas

De neum boven het woord por- (tas) begint in de kwadraatnotatie met een correctus zonder ritmische aanduiding (do la ti). Beide handschriften geven de laatste noot van de neum (ti) een verbreding om dit motiefje te onderscheiden van de volgende lichte snelle climacus die op zijn beurt gevolgd wordt door hetzelfde motiefje maar dan één toon lager. Weer verbreden de handschriften de derde noot van de herhaling van het motiefje en plaatsen als vierde noot een vloeinoot voor de uitspraak van de r.

De kwadraatnotatie doorbreekt bij de herhaling van het motief de driedeling met vloeinoot van de handschriften door de groep van vier noten te splitsen in twee groepen van twee neumen: pes en clivis zonder ritmische aanduiding. Als we bedenken dat de melodie boven het woord por- (tas) een standaard formule is voor een cadens in een graduale van de tweede modus, na de standaard intonatie boven het woord Tollite, en dat deze formule nog op veertien andere plaatsen in het Graduaal voorkomt dan spreekt het voor zich dat een zorgvuldig en artistiek verantwoorde manier van uitvoeren van groot belang is.

Vestras

Hetzelfde geldt voor de slotcadens van de eerste zin boven het woord vestras die zelfs op twintig andere plaatsen in het Graduaal voorkomt. Toch wijzigt ook hier de kwadraatnotatie de driedeling van de handschriften (sol la do /do la sol) in een tweedeling (sol la /do punt /la sol).

De kwadraatnotatie begint met een clivis (twee noten) gevolgd door een pes (twee noten) en bi-virga (twee noten) met twee ruitnoten. De handschriften laten de clivis volgen door een scandicus (drie stijgende noten) waarvan de laatste noot verbreed wordt om het motief te onderscheiden van de muzikale omkering in de lichte snelle climacus die volgt. De climacus is licht en ritmisch vlot genoteerd als aanzet naar het muzikaal hoogtepunt dat het woord **Gij** dramatisch onderstreept.

Et

Ook het volgende voegwoord **en** moest muzikaal onderstreept worden, want als de poort van de ziel gesloten blijft gebeurt er niet veel. De handschriften doen dit muzikaal door beide noten boven **en** te verbreden of

anders gezegd: een tonisch accent mee te geven. Dat kan alleen door de noten met een repercussie uit te voeren.

De kwadraatnotatie geeft een bi of di-stropha wat ritmisch gezien neerkomt op één noot van twee tellen die daardoor maar de helft van het intensiteit ritme van de beide handschriften krijgt. Omdat de kwadraatnotatie ook nog de verbreding weglaat, treedt er bovendien nog een verschil op in het kwantiteitsritme. De kwadraatnotatie schenkt geen aandacht aan het declamatorisch aspect van de tekst.

Elevámini

Iets dergelijks gebeurt met het woord elevámini. Het accent vá heeft een dalende melodie van twee clivissen met een gemeenschappelijke toon do.

De kwadraatnotatie maakt er dan een pressus van waardoor de eerste van de dubbelnoot de aanzet (ictus of ritmische impuls) heeft. De handschriften daarentegen compenseren de dalende melodie boven het woordaccent door beide clivissen te verbreden juist om het woordaccent beter tot zijn recht te laten komen. Dat kan alleen door de repercussie te gebruiken. Een wezenlijk andere manier van neum splitsing en woordaccent behandeling dus intensiteit ritme en tonisch (of oratorisch) ritme als bij de kwadraatnotatie.

Et

Voor de eerstvolgende en geldt hetzelfde als hierboven beschreven. Het dramatisch effect wordt muzikaal nog versterkt door het gebruik van dezelfde openingsnoten op de dominant als bij de vorige.

Introibit

Ook bij (introi) -bit past de kwadraatnotatie een andere neum splitsing toe als de handschriften. De derde regel eindigt met een pes en clivis die de do gemeenschappelijk hebben. Dus in de kwadraatnotatie een pressus met de ictus op de eerste noot. De handschriften daarentegen verbreden de tweede noot van de pes (accutus) om met een repercussie de eerste noot van de clivis opnieuw aan te zetten. Het handschrift van Laon geeft de driedeling heel duidelijk aan door de losse virga van de vierde regel bij de clivis van de derde regel te trekken met een lichte verbreding van de virga aangeduid met de letter t van tenete = aanhouden. Het handschrift van het Cantatorium geeft die driedeling weliswaar niet expliciet weer, maar wel

indirect door de eerste noot van de climacus (de tweede do aan het begin van de vierde regel) van een ictus te voorzien.

De kwadraatnotatie eindigt de regel als gebruikelijk met twee clivissen met een gemeenschappelijke noot sol dus een pressus (dubbelnoot) uitvoering met de ictus op de eerste sol. Beide handschriften verbreden de eerste sol, zetten de volgende clivis opnieuw aan en verbreden nu beide noten vanwege het einde van de muzikale zin.

Rex

De kwadraatnotatie vervolgt de melodie boven het woord Rex met een salicus. De handschriften doen dit ook, zij het met een verlengde derde noot voorafgegaan door twee lichte snelle noten om zo een impuls te geven aan de opbouw van de spanning naar de jubilus boven het woord gloriae. Hier ligt het hoogtepunt van de melodie, want het is niet niks om de Koning van de eeuwige glorie te ontvangen. Zet de kwadraatnotatie de ictus onder de tweede noot van de salicus, de handschriften plaatsen de impuls bij de derde noot van de neum.

Eius, manibus

Ook verderop in het stuk bij e- (ius) en (mani)-bus vindt de neum coupure in handschriften en kwadraatnotatie op een andere manier plaats.

Verskil in neumatische coupure en woordaccent behandeling tussen beide theorieën, heb ik hierboven de revue laten passeren. Omdat ons koor het liggend episema boven een clivis of onder een pes al voor de hele neum laat gelden, kan ik aan dit punt van verschil in theorie, dat zich acht keer in deze graduale voordoet, voorbij gaan. Rest nog het vierde geschildpunt: wel of geen tijdsduur verschil tussen virga (staartnoot) en punctum (puntnoot). Omdat het handschrift van Sankt Gallen het losse punctum niet hanteert (met een spaarzame uitzondering van het Cantatorium van Monza) moeten wij kijken naar samengestelde neumen in het onderste handschrift en dat vergelijken met het bovenste handschrift van Laon.

Het handschrift van Laon heeft in principe maar één teken voor een losse noot namelijk het haakje of uncinus zie (Tol)- lite met twee keer la. In samengestelde neumen verandert er iets zie climacus van por - (tas) do la sol daar staan punten. In het onderste handschrift is dit een schuine streep met twee punten. Kijken wij nu bij regel vijf en zes naar het woord Dómi-

ni dan valt op dat het bovenste handschrift de climacus fa mi do (2x) en fa mi re (2x) verandert in twee punten met een haakje en het onderste handschrift in een schuine streep, een punt en een plat streepje (tractulus). Waarom zou een kopiïst in een zelfde stuk verschillende tekens gebruiken voor een zelfde neum? Wetenschappers hebben ontdekt dat de componist hiermee wil zeggen dat men de onderste noot moet verbreden. Het handschrift van Laon is hier het meest consequent in. Ook bij het woord eius regel, zeven en manibus regel zeven en acht komt dit verschijnsel een paar keer voor.

Samenvattend: de Semiologie maakt het Gregoriaans dynamischer door meer ritmische nuanceringen; spiritueler door meer aandacht voor tekst en woordaccent; muzikaler door het meer ontleden van de melodie in motieven en door het geheel ook mooier zoals Watou ons liet horen.

Slot serie Gregoriaans.
Antoon Wijnen

Onze jarigen

19 september:	Jos Bastiaans
19 september:	Theo Bastiaans
23 september:	Albert Scheepers
3 oktober:	Irene Haver
16 oktober:	Timo Suijs
26 oktober:	Sjef Strik

Bestuur, dirigenten en leden feliciteren u van harte en wensen u een fijne verjaardag toe.

**Inleveren kopij volgende mededelingenblad:
uiterlijk 22 oktober 2004**

sintjozefkoor@hotmail.com